अस्लम इस्माईल खान देशमुख

वि.

असप फ्लुइड्स प्रायव्हेट लिमिटेड आणि इतर

(२०१९ ची लवाद याचिका क्रमांक २०)

०७ नवंबर २०२४

[डॉ. धनंजय वाय चंद्रचूड, सरन्यायाधीश, जे. बी. पारडीवाला आणि मनोज मिश्रा, न्या.]

विचारकरण्याजोगा मुद्दा

याचिकाकर्त्याने पक्षकारांमधील भागधारक कराराच्या अनुषंगाने वाद आणि दाव्यांच्या निर्णयासाठी मध्यस्थाची नियुक्ती करण्याची मागणी केली. लवाद व सामंजस्य कायदा, १९९६ च्या कलम ११ (६) अन्वये याचिकाकर्त्याचे मूळ दावे प्रथमदर्शनी व कालबाह्य आहेत का, याची चाचपणी करून संदर्भ फेटाळला जावा का ?

हेडनोट्स[†]

लवाद व सामंजस्य कायदा, १९९६ - कलम ११(६) - मध्यस्थांची नेमणूक - रेफरल कोर्टाचे अधिकारक्षेत्र - हस्तक्षेपाची व्याप्ती - कलम ११ (६) अन्वये दाखल केलेल्या याचिका, मर्यादेत असल्यास: संदर्भस्तरावरील न्यायालये केवळ क्वचित प्रकरणांमध्येच हस्तक्षेप करू शकतात जिथे दावा *प्रथमदर्शनी* कालबाह्य आणि मृत असल्याचे स्पष्ट होते किंवा कोणताही वाद नाही - कलम ११ (६) अन्वये अधिकारांच्या वापरातील मर्यादेचा मुद्दा निश्चित करताना, संदर्भ न्यायालयाने केवळ एस.११ (६) अर्ज तीन वर्षांच्या मर्यादेच्या कालावधीत दाखल केला गेला आहे की नाही हे तपासण्याच्या हेतूने मर्यादित चौकशी केली पाहिजे किंवा नाही - या टप्प्यावर, रेफरल कोर्ट याचिकाकर्त्याने उपस्थित केलेले दावे वेळेवर प्रतिबंधित आहेत की नाही या प्रश्नाची गुंतागुंतीची चौकशी करणार नाही - असा निर्णय लवादाच्या निर्णयावर सोडला पाहिजे - याचिकाकर्त्याने २३.०१.२०१७ रोजी लवाद ची नोटीस बजावली होती जी २४.०१.२०१७ रोजी दोन्ही

प्रतिवादींना देण्यात आली होती - तथापि, प्रतिवादींनी ३० दिवसांच्या आत म्हणजे २३.०२.२०१७ च्या आत या नोटिशीला उत्तर दिले नाही - म्हणून, कलम ११(६) याचिकेच्या उद्देशाने तीन वर्षांच्या मर्यादेचा कालावधी २३.०२.२०१७ पासून म्हणजेच नमूद केलेल्या अटींचे पालन करण्यास दुसर्या पक्षाने अपयशी किंवा नकार देण्याच्या तारखेपासून सुरू होईल.लवाद लागू करणार् या नोटीसमध्ये - अशा प्रकारे, ०९.०४.२०१९ रोजी दाखल केलेल्या सध्याच्या याचिका ११(६) मर्यादेत होत्या - शिवाय, एस.११ अर्जाच्या टप्प्यावर, रेफरल कोर्टांना केवळ लवाद करार अस्तित्वात आहे की नाही हे तपासणे आवश्यक आहे - भागधारक करारातील लवाद कराराचे अस्तित्व वादग्रस्त नाही - याचिका मंजूर - सेवा कराराच्या संदर्भात पक्षकारांमधील वादांवर निर्णय घेण्यासाठी आधीच नियुक्त केलेले एकमेव मध्यस्थ, भागधारक कराराशी संबंधित सध्याच्या वादांच्या निर्णयासाठी नियुक्त करण्यात आलेले - याचिकाकर्त्याच्या दाव्याला *प्रथमदर्शनी* बंदी घालण्यात आल्याच्या दाव्याचा

प्राथमिक मुद्दा म्हणून निर्णय घेतला जाऊ शकतो - मर्यादा अधिनियम, १९६३. [पारस ३२, ३९, ४१, ४४-४६]

लवाद व सामंजस्य कायदा, १९९६ - कलम ११(६) - रेफरल न्यायालयांच्या हस्तक्षेपाची मर्यादित व्याप्ती - लवादाच्या प्रक्रियेत भाग घेण्यास भाग पाडलेल्या पक्षाचे हितसंबंध संतुलित राहावेत, लवाद न्यायाधिकरण कायद्याच्या प्रक्रियेचा गैरवापर करणाऱ्या पक्षावर दंड थोपवू शकते:

एस.११ अर्जाच्या टप्प्यावर, रेफरल कोर्टांना केवळ लवाद करार अस्तित्वात आहे की नाही हे तपासण्याची आवश्यकता आहे, अधिक काहीनाही, कमी नाही - तथापि, काही पक्ष रेफरल न्यायालयांच्या न्यायालयीन हस्तक्षेपाच्या अशा मर्यादित व्याप्तीचा अनुचित फायदा घेऊ शकतात आणि करारातील इतर पक्षकारांना प्रकरणांमध्ये वेळखाऊ आणि खर्चिक लवाद प्रक्रियेत भाग घेण्यास भाग पाडू शकतात, ज्यात परंतु मर्यादित नाही, जेथे दावे एकतर *एकतर्फी* कालबद्ध असतात किंवा "करार आणि समाधान"द्वारे मुक्त केले जातात किंवा ज्या प्रकरणांमध्ये लवाद

करारावर स्वाक्षरी न करणार् या व्यक्तीची मदत मागितली जाते इ. - लवादाच्या प्रक्रियेत भाग घेण्यास प्रतिबंधित असलेल्या पक्षकारांच्या हितांशी न्यायालयीन हस्तक्षेपाच्या अशा मर्यादित व्याप्तीचा समतोल साधण्यासाठी, लवाद न्यायाधिकरण त्या पक्षावर लवादाची किंमत लादू शकते ज्यामुळे लवादाला शेवटी कायद्याच्या प्रक्रियेचा गैरवापर केल्याचे आढळले आणि लवादाच्या दुसर्या पक्षाला अनावश्यक त्रास झाला. [परिच्छेद ४४]

केस लॉ चा हवाला

लवाद आणि सामंजस्य कायदा, १९९६ आणि भारतीय मुद्रांक कायदा, १८९९, रे [२०२३] १५ एससीआर १०८१ **अंतर्गत लवाद करारा मधील परस्परसंबंध.**

विद्या द्रोलिया आणि इतर विरुद्ध दुर्गा ट्रेडिंग कॉर्पोरेशन [२०२०] ११ एससीआर १००१ **:** (२०२१) २ **एससीसी** १ **;***भारत संचार निगम लिमिटेड आणि दुसरा विरुद्ध नॉरटेल नेटवर्क्स इंडिया*

प्रायव्हेट लिमिटेड [२०२१] २ एससीआर ६४४: **(२०२१) ५ एससीसी ७३८;** *एसबीआय जनरल इन्शुरन्स कंपनी लिमिटेड विरुद्ध क्रिश स्पिनिंग* [२०२४] ७ एससीआर ८४० **:** २०२४ **एससीसी ऑनलाईन एससी** १७५४ **- यावर अवलंबून आहे.**

आरिफ अझीम कंपनी लिमिटेड विरुद्ध अॅपटेक लिमिटेड [२०२४] ३ एससीआर ७३**:** (२०२४) ५ **एससीसी** ३१३ **- संदर्भित.**

कृत्यांची यादी [संपादन]

लवाद आणि सामंजस्य कायदा, १९९६; मर्यादा कायदा, १९६३.

कीवर्डची यादी

लवाद व सामंजस्य अधिनियम, १९९६ चे कलम ११ (६); रेफरल कोर्ट; रेफरल कोर्टाचे कार्यक्षेत्र; मर्यादा; लवाद व सामंजस्य कायदा, १९९६ च्या कलम ११ (६) अन्वये मर्यादेत दाखल केलेल्या याचिका; मध्यस्थाची नेमणूक; भागधारक करार; सेवा करार; अनिवासी भारतीय; *दाव्यांना प्रथमदर्शनी* आणि

निराशाजनक वेळेची मर्यादा आहे; मर्यादित चौकशी; गुंतागुंतीची चौकशी नाही; कलम ११ (६) याचिकेसाठी तीन वर्षांची मर्यादा; लवादाची नोटीस बजावणे; अटींचे पालन करण्यात दुसर्या पक्षाने अपयश किंवा नकार; लवाद करार; प्रथमदर्शनी लवाद कराराचे अस्तित्व; एकमेव मध्यस्थ; वेळखाऊ, खर्चिक लवाद प्रक्रिया; *दावे प्रथमदर्शनी* कालमर्यादित; प्राथमिक मुद्दा; "सहमती आणि समाधान"द्वारे दावे केले जातात; मागणी केलेल्या लवाद करारावर स्वाक्षरी न करणार् या व्यक्तीचा समावेश; खर्च; कायद्याच्या प्रक्रियेचा गैरवापर; लवादातील दुसर् या पक्षाला होणारा त्रास.

त्यातून उद्भवलेले प्रकरण

दिवाणी मूळ अधिकारक्षेत्र: २०१९ ची लवाद याचिका क्रमांक २० (कलम ११ (६) अन्वये लवादाच्या कलम ११ (१२) (अ) सह वाचा सामंजस्य कायदा, १९९६) सह २०१९ ची लवाद याचिका क्रमांक २२

पक्षांची उपस्थिती

कुणाल चीमा, राघव देशपांडे, शुभम चंदनखेडे, याचिकाकर्त्यासाठी

अॅड.

जस्मिन दामकेवाला, राजेश कुमार, वैशाली शर्मा, रचिता सूद, निष्ठा त्यागी, दिव्यम खेरा, तुषार, अॅड.उत्तरदायीसाठी

सर्वोच्च न्यायालयाचा निर्णय / आदेश

निर्णय :

जे.बी. पारडीवाला, न्या .

1 मथळ्यातील याचिकांमध्ये एकाच पक्षकारांमधील समान मुद्दे उपस्थित केले जात असल्याने ते एकत्र घेण्यात आले आणि या सामायिक निर्णय आणि आदेशाद्वारे त्यांचा निपटारा केला जात आहे.

2 याचिकाकर्त्याने लवाद आणि सामंजस्य कायदा, १९९६ (थोडक्यात "अधिनियम, १९९६") च्या कलम ११ (१२) (अ) सह कलम ११ (६) च्या अनुषंगाने सध्याच्या दोन याचिका दाखल केल्या आहेत, ज्यात

भागधारक कराराच्या कलम १३.१० नुसार वाद आणि दाव्यांच्या निर्णयासाठी मध्यस्थाची नेमणूक करण्याची मागणी केली आहे

२५.०७.२०२२ याचिकाकर्ते आणि प्रतिवादी यांच्यात करार झाला.

<u>तथ्यात्मक मॅट्रिक्स</u>

3 अस्लम इस्माईल खान देशमुख (पुढे**"याचिकाकर्ते"**म्हणून संबोधले जाते) हे एक अनिवासी भारतीय आहेत, जे सध्या दुबई, युएई येथे वास्तव्यास आहेत आणि कार्यरत आहेत, त्यांना ड्रिलिंग द्रव उद्योगात अनुभव आणि कौशल्य आहे.

4 एएसएपी फ्लुइड्स प्रायव्हेट लिमिटेड (पुढे**"प्रतिवादी क्रमांक 1"**म्हणून संबोधले जाते) ही एक भारतीय खाजगी मर्यादित कंपनी आहे जी तेल आणि वायू उद्योगाला ड्रिलिंग फ्लुइड सेवा प्रदान करण्यात गुंतलेली आहे, तर गंप्रो ड्रिलिंग फ्लुइड्स प्रायव्हेट लिमिटेड (पुढे **"प्रतिवादी क्रमांक** २ "म्हणून संबोधले जाते) ही एक खाजगी मर्यादित कंपनी आहे जी तेल क्षेत्र सेवांमध्ये तज्ञ आहे आणि चिखल सेवा प्रदान करते.

5 २५.०७.२०११ रोजीचा भागधारक करार (पुढे **"भागधारक करार"**म्हणून संबोधला जातो) याचिकाकर्ता, प्रतिवादी क्रमांक १ , प्रतिवादी क्रमांक २, श्री रॉबर्ट वेन पॅंटरमुहल आणि श्री सुनील बी. शितोळे यांनी अंमलात आणला. या भागधारक करारानुसार, याचिकाकर्त्याकडे प्रतिवादी क्रमांक १ चे ४,००,००० इक्विटी शेअर्स असणे आणि प्रतिवादी क्रमांक १ कंपनीच्या व्यवस्थापनात देखील भाग घेणे आवश्यक होते. त्यातील संबंधित कलमे खाली दिली आहेत:

"४. ***नवीन कमकुवत साधने जारी करण्यासाठी किंवा भागभांडवल कमी करण्यासाठी पूर्व-मुदतीचा अधिकार***

कंपनीचे सध्याचे निर्गमित, सबस्क्राइब केलेले आणि भरलेले भागभांडवल रु.२,६४,००,०००/- असून प्रत्येकी १० रुपयांच्या २६,४०,००० इक्विटी शेअर्समध्ये विभागले गेले आहे जे खाली नमूद केल्याप्रमाणे सदस्यांकडे आहे:

1 गमप्रो कडे कंपनीत प्रत्येकी १०/- रुपयांचे १८,००,००० इक्विटी शेअर्स आहेत.

2 *बॉबकडे सध्या प्रत्येकी १०/- रुपयांचे केवळ ४०,००० इक्विटी शेअर्स आहेत आणि परदेशी गुंतवणूक प्रोत्साहन मंडळाची (एफआयपीबी) मान्यता मिळाल्यानंतर त्यांना अतिरिक्त ३६०,००० इक्विटी शेअर्स चे वाटप केले जाईल. अर्थ मंत्रालय आणि रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडिया किंवा भारतीय कायद्यानुसार आवश्यक अशी इतर मंजुरी.*

3 *अस्लम खान यांच्याकडे चार लाख समभाग आहेत. कंपनीत प्रत्येकी १०/- रुपये आणि*

4 *सुनील शितोळे यांच्याकडे कंपनीत प्रत्येकी १०/- रुपयांचे ४,००,००० इक्विटी शेअर्स आहेत.*

बॉबला आणखी ३६०,००० इक्विटी शेअर्स चे वाटप केल्यावर, कंपनीचे निर्गमित, सब्सक्राइब केलेले आणि पेड अप केलेले भागभांडवल ३ कोटी रुपये असेल जे प्रत्येकी

१०/- रुपयांच्या ३०,००,००० इक्विटी शेअर्समध्ये विभागले जाईल जे खालीलप्रमाणे ठेवले जातील:

1 *गमप्रो कंपनीत प्रत्येकी रु. १०/- चे १८,००,००० इक्विटी शेअर्स*

2 *बॉब कंपनीत प्रत्येकी १०/- रुपयांचे ४,००,००० इक्विटी शेअर्स*

3 *अस्लम खान कंपनीत प्रत्येकी १०/- रुपयांचे ४,००,००० इक्विटी शेअर्स आणि*

4 *सुनील शितोळे यांचे कंपनीत प्रत्येकी १०/- रुपयांचे ४,००,००० इक्विटी शेअर्स आहेत.*

गंप्रोने असुरक्षित कर्ज म्हणून (३१ मार्च २०११ पर्यंत) ४,५८,३९,२०० कोटी रुपये उपलब्ध करून दिले आहेत आणि गंप्रो खाजगी इक्विटी फंड किंवा व्हेंचर कॅपिटल फंडातून कंपनीसाठी ६.६ कोटी रुपये उभे करेल आणि

कंपनीच्या उपकरणांच्या सुरक्षिततेपोटी सुरक्षित कर्ज म्हणून कंपनीला आगाऊ देईल.

जनरल. कलम ४.३ मध्ये निर्दिष्ट केलेल्या अटी आणि शर्ती, कलम ९ मधील सकारात्मक मंजुरी तरतुदी आणि लागू भारतीय कायद्याच्या अधीन राहून, जर कंपनीने कोणतेही डिल्युशन इन्स्ट्रूमेंट्स जारी करण्याचा प्रस्ताव ठेवला असेल तर कंपनी प्रथम अशा पुढील निर्गमाच्या ताबडतोब आधीच्या तारखेला कंपनीतील त्यांच्या शेअरहोल्डिंग गुणोत्तराच्या प्रमाणात सर्व भागधारकांना हक्काच्या आधारावर अशी डिल्युशन इन्स्ट्रूमेंट्स प्रदान करेल, कलम ४.२ मध्ये नमूद केलेल्या कार्यपद्धतीनुसार. कलम ४.१ मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे कंपनीचा शेअरहोल्डिंग पॅटर्न खाली कलम ४.२ मध्ये निर्दिष्ट परिस्थिती वगळता सर्व वेळी राखला जाईल, असे स्पष्ट करण्यात आले आहे. या करारातील सर्व पक्षांनी हे मान्य केले आहे आणि समजून

घेतले आहे की इतर भागधारकाने ऑफर केलेले / जारी केलेले किंवा सदस्यता घेतलेले कोणतेही समभाग त्याच्या वाटपाच्या तारखेपासून ३ (तीन) वर्षांच्या लॉक-इन कालावधीखाली असतील. असे कोणतेही इश्यू करण्यापूर्वी बोर्ड कंपनीचे मूल्यांकन करण्यासाठी कोणत्याही नामांकित इन्व्हेस्टमेंट बँकर/ चार्टर्ड अकाउंटंटची नेमणूक करेल. अशा इन्व्हेस्टमेंट बँकर/ चार्टर्ड अकाउंटंटच्या अहवालात नमूद केलेल्या मूल्यांकनापेक्षा कमी दराने भांडवल उभारले जाईल याची खात्री मंडळ करेल.

xxx xxx xxx

५ ***शेअर्सच्या हस्तांतरणावरील निर्बंध आणि शेअर्सच्या ट्रान्समिशनशी संबंधित तरतुदी***

५.१ <u>इतर भागधारक शेअर विक्री निर्बंध</u>. या भागधारकाच्या करारामध्ये इतरत्र काहीही असले तरी, इतर भागधारक सहमत आहेत की ते सामूहिक किंवा वैयक्तिकरित्या,

प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे, कंपनीतील त्यांच्या समभागाचा कोणताही भाग कोणत्याही स्वरूपात किंवा त्यातील कोणत्याही कायदेशीर किंवा फायदेशीर हिताच्या स्वरूपात हस्तांतरित करणार नाहीत: (अ) गमप्रो कंपनीतील किमान दोन टक्के (२ %) भागभांडवल धारण करेल आणि (ब) पात्र सार्वजनिक ऑफर पूर्ण होईपर्यंत, या भागधारकांच्या कराराचे पालन वगळता, विशेषत: कलम ६ वरील सर्वसमावेशकतेचा पूर्वग्रह न बाळगता इतर भागधारक असे समभाग जारी केल्याच्या तारखेपासून तीन (३) वर्षे पूर्ण होईपर्यंत त्यांच्या वैयक्तिक शेअरहोल्डिंगचा कोणताही भाग हस्तांतरित करणार नाहीत. हे स्पष्टपणे समजले आहे आणि मान्य केले गेले आहे की इतर भागधारकांचे समभाग जारी केल्याच्या तारखेपासून किंवा इक्विटी शेअर्समध्ये रूपांतरित केल्याच्या तारखेपासून तीन वर्षांच्या कालावधीसाठी लॉक-इन केले जातात.

xxx *xxx* *xxx*

६. ***प्रथम नकाराचा अधिकार आणि सहविक्रीचा अधिकार***

६.१ *सामान्य कलम ५ मधील तरतुदींच्या अधीन राहून, इतर भागधारक (या कलमासाठी "**भागधारक विकणे**") याद्वारे गंप्रोला विनाअट आणि अपरिवर्तनीय पणे समभागांचे सर्व किंवा काही भाग खरेदी करण्याचा अधिकार ("**प्रथम नकाराचा अधिकार**") प्रदान करतो जे असे विक्री भागधारक हस्तांतरित करू शकतात ("**विक्री शेअर्स**").*

६ प्रतिवादी क्रमांक २ चे व्यवस्थापकीय संचालक आनंद गुप्ता यांनी २२.०९.२०११ च्या पत्राद्वारे याचिकाकर्त्याला कळवले की, प्रतिवादी क्रमांक १ चे २,००,०१० इक्विटी शेअर्स जे याचिकाकर्त्याचे आहेत ते प्रतिवादी क्रमांक २ च्या नावावर आहेत. प्रतिवादी क्रमांक १ व २ मधील संभाव्य गुंतवणूकदारांना दिलासा देण्यासाठी ही व्यवस्था करण्यात आल्याचे त्यात नमूद करण्यात आले होते. प्रतिवादी क्रमांक २ कडे असलेले वरील समभाग २५.०७.२०११ च्या भागधारक

करारानुसार नियंत्रित केले जातील आणि याचिकाकर्त्याच्या लेखी संमतीशिवाय ते कोणत्याही वेळी तारण ठेवले जाणार नाहीत किंवा विकले जाणार नाहीत असे स्पष्ट करण्यात आले. प्रतिवादी क्रमांक १ च्या विक्रीच्या वेळी, हे निश्चित केले गेले होते की करांच्या या समभागांचे मूल्य याचिकाकर्त्यास किंवा त्याच्या नॉमिनीला दिले जाईल.

७ त्यानंतर, प्रतिवादी क्रमांक १ आणि त्याची दुबई उपकंपनी, एएसएपी फ्लुइड्स डीएमसीसी (पुढे "**दुबई उपकंपनी**"**म्हणून संबोधले जाते) यांनी याचिकाकर्त्याबरोबर** १८.१०.२०११ **रोजी** सेवा करार केला (पुढे "**सेवा करार**"म्हणून संबोधले जाते). सेवा करारादवारे, याचिकाकर्त्यास प्रतिवादी क्रमांक १ आणि त्याच्या दुबई उपकंपनीचे संचालक म्हणून नियुक्त केले गेले. प्रतिवादी क्रमांक १ च्या संदर्भात त्याच्या जबाबदाऱ्यांपैकी, याचिकाकर्त्यास संपूर्ण कामकाजाची जबाबदारी पार पाडणे देखील आवश्यक होते

दुबईची उपकंपनी. ०१.०१.२०११ पासून सुरुवातीच्या ३ वर्षांच्या कालावधीसाठी ते या पदावर राहण्यास बांधील होते. सेवा करारामध्ये याचिकाकर्त्यास मिळणाऱ्या मोबदला आणि लाभांची तरतूद करण्यात आली होती. त्यातील संबंधित कलमे खाली दिली आहेत:

"३ **. *मुदत***

३.१ संचालक _____ पासून तीन वर्षांच्या कालावधीसाठी हे पद धारण करेल.

xxx xxx xxx

अस्लम इस्माईल खान देशमुख विरुद्ध असप फ्लुइड्स प्रायव्हेट लिमिटेड

१०. ***मुदत आणि समाप्ती***

[...]

*१०.२ अस्लम खान प्रभावी तारखेपासून (**प्रारंभिक कार्यकाळ**) तीन (३) वर्षांच्या कालावधीसाठी हा करार रद्द करणार नाही. जर त्याने सुरुवातीच्या मुदतीपूर्वी नोकरी समाप्त केली असेल तर त्याने त्याच्याकडे असलेले सर्व इक्विटी शेअर्स शून्य विचाराने कंपनीच्या प्रवर्तकाच्या बाजूने हस्तांतरित करावेत.*

८. त्याच दिवशी, म्हणजे १८.१०.२०११ रोजी, याचिकाकर्त्याने प्रतिवादी क्रमांक १ आणि २ बरोबर अनुक्रमे व्यावसायिक कौशल्य हस्तांतरण करार (पुढे **"व्यावसायिक कौशल्य करार"**म्हणून संबोधले जाते) वर स्वाक्षरी केली, सरकारकडून मंजुरी मिळविणे आणि व्यवसायाच्या प्रशासकीय आणि कायदेशीर बाबी हाताळण्याच्या क्षेत्रातील आपले सर्व व्यावसायिक कौशल्य, ज्ञान आणि अनुभव प्रतिवादी क्रमांक १ कडे हस्तांतरित करण्यास सहमती दर्शविली. त्या बदल्यात प्रतिवादी

क्रमांक १ ने याचिकाकर्त्याला रोख रकमेव्यतिरिक्त अन्य विचारासाठी प्रत्येकी १०/- रुपयांचे ४,००,००० इक्विटी समभाग देण्याचे मान्य केले. त्यातील संबंधित पठण आणि कलमे खाली दिली आहेत:

*"**तर***

[...]

३. हा उपक्रम सुरू करण्यापूर्वी पक्षांनी सहमती दर्शविली आहे की हस्तांतरक सरकारची मंजुरी मिळविण्याच्या क्षेत्रातील आपले सर्व व्यावसायिक कौशल्य ज्ञान आणि अनुभव हस्तांतरित करेल. व्यवसायाच्या प्रशासकीय आणि कायदेशीर बाबी हाताळणे ("व्यावसायिक कौशल्य·") हस्तांतरीत आणि हस्तांतरणकर्त्याला असे व्यावसायिक कौशल्य हस्तांतरित करण्यासाठी रोख रकमेव्यतिरिक्त इतर विचारासाठी हस्तांतरित कंपनीमध्ये प्रत्येकी रु.१०/- चे ४००,००० इक्विटी शेअर्स जारी करावेत <u>आणि हस्तांतरित कंपनीमध्ये कमीतकमी तीन (३) वर्षांच्या कालावधीसाठी</u>

चालू ठेवावे आणि त्याला वाटप केलेले असे समभाग तीन वर्षांसाठी लॉक इन केले जातील.

xxx *xxx* *xxx*

३ . ***व्यावसायिक कौशल्याचे हस्तांतरण आणि शेअर्स जारी करणे***

३.१ *याद्वारे पक्षांद्वारे आणि पक्षांमध्ये हे मान्य केले जाते की हस्तांतरणाचे सर्व व्यावसायिक कौशल्य प्रशासनासह व्यवसाय आणि त्याच्याशी संबंधित क्रियाकलापांच्या व्यवस्थापनातील सर्व तज्ञांशी संबंधित किंवा संदर्भित करणे, सुरळीत कामगिरी, उच्च कार्यक्षमता आणि उत्पादकता सुनिश्चित करणे तसेच निविदा सहभागावरील ज्ञान हस्तांतरित कर्त्यास हस्तांतरित केले जाईलआणि हस्तांतरणकर्ता १ जानेवारी २०११ पासून हस्तांतरित किंवा त्याच्या संलग्न किंवा समूह कंपनीसाठी भारत किंवा परदेशात कमीतकमी ३ वर्षांच्या कालावधीसाठी काम करेल आणि हस्तांतरणकर्ता वर नमूद केल्याप्रमाणे अशा*

व्यावसायिक कौशल्याच्या हस्तांतरणासाठी विचार करून हस्तांतरित कंपनीमध्ये प्रत्येकी १० /- रुपयांचे प्रत्येकी १०/- रुपयांचे ४००,००० इक्विटी शेअर्स जारी करेल आणि वाटप करेल कमीत कमी कालावधी ३ वर्षे. त्यानंतर हस्तांतरक संपूर्ण जगासाठी आणि ज्या संपूर्ण कालावधीत हे व्यावसायिक कौशल्य हस्तांतरित व्यक्तीला आणि पूर्णपणे अस्तित्वात आहे त्या संपूर्ण कालावधीसाठी हस्तांतरकाचे सर्व अधिकार, शीर्षक आणि व्याज हस्तांतरित करेल आणि हस्तांतरित करेल.

xxx xxx xxx

४. हस्तांतरणकर्त्याचे करार

४.१ हस्तांतरक १ जानेवारी २०११ पासून कमीत कमी तीन वर्षांच्या कालावधीसाठी हस्तांतरिताच्या नोकरीत कायम राहील याची खात्री करतो.

अस्लम इस्माईल खान देशमुख विरुद्ध असप फ्लुइड्स प्रायव्हेट लिमिटेड

[...]

४.३ शेअर्स लॉक झाल्यानंतर किमान ३ वर्षांच्या कालावधीनंतर कोणत्याही वेळी हस्तांतरणकर्त्याला आपला हिस्सा विकायचा असेल तर त्याने प्रथम व्यवस्थापनाला त्याच्या मालकीचे सर्व शेअर्स (आणि व्यवस्थापनाने अन्यथा मान्य केल्याशिवाय) संबंधित वेळी त्याच्याशी आणि व्यवस्थापनाशी परस्पर सहमत असलेल्या किमतीत विक्रीसाठी सादर करावेत.

xxx xxx xxx

१०. ***कराराची मुदत***

[...]

१०.२ या कराराची मुदत हस्तांतरणकर्त्याला हस्तांतरित केलेल्या समभागांच्या वाटपापासून सुरू होईल आणि असे वाटप केलेले समभाग त्याच्या वाटपाच्या तारखेपासून तीन वर्षांच्या कालावधीसाठी लॉक इन अंतर्गत असतील आणि

हस्तांतरणकर्ता शेअर्सच्या वाटपाच्या तारखेपासून तीन वर्षांच्या कालावधीसाठी हस्तांतरिताकडे सेवा सोडणार नाही या कराराच्या अटींनुसार कंपनी"

(जोर दिला आहे)

9 पक्षकारांमध्ये उद्भवलेल्या इतर काही मुद्द्यांवर, याचिकाकर्त्याने प्रतिवादी क्रमांक १ आणि त्याच्या दुबई उपकंपनीच्या संचालकपदाचा राजीनामा दिला. दुबईच्या उपकंपनीने १८.०७.२०१३ च्या संचालकांच्या ठरावाद्वारे हा राजीनामा स्वीकारला.

10 २२.०९.२०११ च्या पत्राद्वारे याची *पुष्टी करूनही प्रतिवादी क्रमांक १ मधील २,००,०१० शेअर्स हस्तांतरित करण्यात प्रतिवादी क्रमांक २ अपयशी* ठरल्याबद्दल आणि प्रतिवादी क्रमांक १ ने याचिकाकर्त्याच्या नावावर अतिरिक्त २,००,०१० शेअर्स चे वाटप केल्याची माहिती देणारे शेअर प्रमाणपत्र न दिल्याने याचिकाकर्ते चिंतेत होते. भागधारक करारानुसार प्रतिवादी क्रमांक १ मध्ये ४,००,००० इक्विटी शेअर्स असूनही प्रतिवादी क्रमांक १ ने

याचिकाकर्त्याला असे वाटप करण्यासाठी योग्य शिक्कामोर्तब, स्वाक्षरी केलेले आणि सीलबंद शेअर प्रमाणपत्र दिले नाही, असा युक्तिवाद याचिकाकर्त्याने केला.

11 याचिकाकर्त्याचे असे म्हणणे आहे की त्याने प्रतिवादी क्रमांक १ ला अनेकदा विनंती केली होती की एकतर ४,००,००० इक्विटी समभागांच्या वाटपाचे शेअर प्रमाणपत्र जारी करावे किंवा पर्यायाने अशा समभागांइतकी रक्कम परत करावी. शेअर सर्टिफिकेट देण्यात न आल्याने ते पाठवू शकले नाहीत, असा आरोप याचिकाकर्त्याने केला आहे. भागधारक कराराच्या कलम ६ अन्वये "प्रथम नकाराचा अधिकार"असलेल्या प्रतिवादी क्रमांक २ ला इक्विटी शेअर्सचा आपला भाग विकण्याची 'ऑफर नोटीस'.

12 याचिकाकर्त्याने म्हटले आहे की, प्रतिवादी शेअर प्रमाणपत्र देण्याच्या वारंवार विनंतीकडे लक्ष देत नसल्यामुळे याचिकाकर्त्याने दोन्ही प्रतिवादींना २३.०१.२०१७ रोजी एक सामायिक नोटीस पाठविली (पुढे **"लवाद नोटीस"**म्हणून संबोधले जाते) आणि

त्यांना अनुक्रमे २,००,०१० आणि ४००,००० समभागांचे वाटप किंवा पर्यायाने समभाग प्रमाणपत्र जारी करण्याचे निर्देश दिले. त्या समभागांएवढी रक्कम परत करणे. तो २४.०१.२०१७ रोजी दोन्ही प्रतिवादींना प्राप्त झाला. वाद निर्माण झाल्यास, लवाद नोटीसमध्ये प्रतिवादींना भागधारक कराराच्या कलम १३.१० नुसार मध्यस्थ नियुक्त करण्याचे आवाहन करण्यात आले आहे. वरील कलम खाली दिले आहे:

"१३.१०. *विवाद निराकरण या करारांतर्गत किंवा त्याअनुषंगाने उद्भवणारा कोणताही वाद, दावा किंवा वाद, ज्यात त्याच्या अस्तित्वाशी किंवा अंमलबजावणीशी संबंधित कोणत्याही वादाचा समावेश आहे, लवाद आणि सामंजस्य कायदा, १९९६ नुसार मुंबईतील लवादाद्वारे सोडविला जाईल. हा वाद लवादाकडे पाठविला जाईल आणि गंप्रोला २ (दोन) मध्यस्थ नियुक्त करण्याचा अधिकार आहे आणि इतर भागधारकांना १ (एक) मध्यस्थ नियुक्त करण्याचा अधिकार आहे. हे तिघेही (०३) मध्यस्थ*

लवादाचे पंच म्हणून काम करण्यासाठी त्यांच्यापैकी एकाची नेमणूक करतील. लवादाची भाषा इंग्रजी असेल. लवाद न्यायाधिकरणाने दिलेला कोणताही लवादाचा निर्णय अंतिम आणि पक्षकारांना बंधनकारक असेल, अपीलाच्या अधीन राहणार नाही आणि सक्षम अधिकारक्षेत्राच्या न्यायालयाच्या निर्णयाद्वारे त्याची अंमलबजावणी केली जाईल.

13 प्रतिवादींकडून कोणताही प्रतिसाद न मिळाल्याने याचिकाकर्त्याने अधिनियम, १९९६ च्या कलम ११ (६) अन्वये ०३.०३.२०१७ रोजी दोन वेगवेगळे अर्ज दाखल केले, ज्यात ४,००,००० इक्विटी समभागांशी संबंधित वादांचा निपटारा करण्यासाठी २०१७ चा लवाद अर्ज क्रमांक ५० आणि २,००,०१० इक्विटी समभागांशी संबंधित वादांचा निपटारा करण्यासाठी २०१७ चा लवाद अर्ज क्रमांक ५१ आहे. मुंबई उच्च न्यायालयासमोर लवाद न्यायाधिकरण नेमण्याची विनंती केली.

14 लवादाच्या नोटीसच्या तारखेपासून सुमारे १० महिन्यांनंतर, ०७.११.२०१७ रोजी, प्रतिवादींनी एक उत्तर पाठविले आणि सर्वांना नाकारले आणि मतभेद केले.याचिकाकर्त्याने केलेले दावे आणि आरोप. उत्तरातील युक्तिवादांना पूर्वग्रह न बाळगता प्रतिवादींनी भागधारक कराराच्या कलम १३.१० नुसार दोन मध्यस्थांची नेमणूक केली आणि याचिकाकर्त्याला तिसरा मध्यस्थ नियुक्त करण्याचे आवाहन केले. २,००,०१० समभागांचा कथित दावा किंवा त्याचे मूल्य लवादाकडे पाठविले जाऊ शकत नाही कारण ते भागधारक कराराच्या तंटा निवारण कलमाच्या कक्षेत येत नाही.

15 मुंबई उच्च न्यायालयाने २२.०२.२०१९ च्या निर्णय आणि अंतिम आदेशाद्वारे असे म्हटले आहे की याचिकाकर्ते अनिवासी भारतीय आहेत आणि सवयीने दुबईत राहतात आणि काम करतात. ही कार्यवाही 'आंतरराष्ट्रीय व्यावसायिक लवाद'ठरेल आणि त्यामुळे त्यापुढे दाखल करण्यात आलेले कलम ११ चे अर्ज ग्राह्य धरले जाणार नाहीत.

16 वरील बाबी लक्षात घेऊन आणि उच्च न्यायालयाने कलम ११ चे अर्ज फेटाळल्यानंतर याचिकाकर्त्याने अनुक्रमे २,००,०१० समभाग आणि ४,००,००० समभागांशी संबंधित भागधारक करारांतर्गत वादांचा निकाल देण्यासाठी लवाद न्यायाधिकरणाची नेमणूक करण्यासाठी कलम ११ (६) अन्वये लवाद याचिका क्रमांक २० आणि लवाद याचिका क्रमांक २२ या न्यायालयात सादर केल्या आहेत.

२. <u>याचिकाकर्त्याच्या वतीने युक्तिवाद</u>

17 याचिकाकर्त्याचे वकील कुणाल चीमा यांनी सांगितले की, दोन्ही लवाद याचिका भागधारक करारांतर्गत वादातून उद्भवतात. कराराच्या कलम १३.१० मध्ये लवादाच्या कलमाची तरतूद आहे आणि त्यावर पक्षकारांनी वाद घातलेला नाही.

18 भागधारक करारानुसार प्रतिवादी क्रमांक १ कंपनीमध्ये प्रत्येकी १० रुपयांचे ४,००,००० इक्विटी शेअर्स वाटप करण्याचा याचिकाकर्त्याला हक्क आहे, असा युक्तिवाद करण्यात आला.

याव्यतिरिक्त, २२.०९.२०११ च्या पत्रानुसार, प्रतिवादी क्रमांक २ ने पुढे पुष्टी केली की प्रतिवादी क्रमांक १ मधील २००,०१० इक्विटी शेअर्स जे याचिकाकर्त्याचे होते ते प्रतिवादी क्रमांक २ कडे आहेत. दोन्ही प्रतिवादींना वारंवार स्मरणपत्र देऊनही वरील शेअर्सचे शेअर सर्टिफिकेट याचिकाकर्त्याला देण्यात आले नाही.

19 वकिलांनी सांगितले की प्रतिवादींनी दोन व्यापक युक्तिवाद उपस्थित केले आहेत - एक, वादाच्या गुणवत्तेच्या संदर्भात; आणि दुसरे, याचिकांमध्ये केलेले दावे सुनावणीयोग्य नाहीत कारण ते मर्यादेने प्रतिबंधित आहेत. पहिल्या पैलूसंदर्भात तो सादर करण्यात आला की लवादाच्या न्यायाधिकरणाद्वारे वादाच्या गुणवत्तेचा विचार केला जाऊ शकतो आणि पक्षकारांनी त्यांचे युक्तिवाद दाखल केल्यानंतर आणि त्यामध्ये पुरावे सादर केल्यानंतर गुणवत्तेवर युक्तिवाद केला जाऊ शकतो.

20 मर्यादेच्या मुद्द्यावर असे सांगण्यात आले की, भागधारक करारानुसार याचिकाकर्त्याला शेअर प्रमाणपत्र कोणत्या कालावधीत दिली जाणार आहेत, याची कोणतीही कालमर्यादा

नाही. दिनांक २२.०९.२०११ रोजीच्या पत्राचे वाचन केल्यावर प्रतिवादी क्रमांक १ कंपनीच्या विक्रीच्या वेळी समभागाची किंमत याचिकाकर्त्याला द्यावी लागणार होती. याचिकाकर्त्याच्या माहितीप्रमाणे किमान २३.०२.२०१७ रोजी नोटीस जारी होईपर्यंत अशी विक्री झालेली नाही. त्यामुळे कारवाईचे कारण नेमके कोणत्या दिवशी घडले, याची निश्चित तारीख/दिवस सांगता येत नाही.

21 ०६.०८.२०१५ ते १५.१०.२०१५ या कालावधीत पक्षकारांमध्ये काही पत्रव्यवहाराची देवाणघेवाण झाली, असे प्रतिवादींचे म्हणणे आहे. त्यामुळे प्रतिवादींनी याचिकाकर्त्याला पाठविलेल्या शेवटच्या कायदेशीर नोटीसची तारीख असलेल्या १५.१०.२०१५ पासून ३ वर्षांच्या आत २३.०१.२०१७ रोजीची लवाद नोटीस पाठविण्यात आली. त्यानंतर याचिकाकर्त्याने ०३.०३.२०१७ रोजी मुंबई उच्च न्यायालयात दोन लवाद अर्ज दाखल केले जे अखेर २२.०२.२०१९ रोजी फेटाळण्यात आले. त्यानंतर लगेचच दिनांक ०९.०४.२०१९

रोजी या न्यायालयात सध्याच्या याचिका दाखल करण्यात आल्या. त्यामुळे लवाद याचिका प्रथमदर्शनी कालबाह्य आहेत असे म्हणता येणार नाही आणि मर्यादा आणि गुणवत्तेच्या प्रश्नावर दावा आणि त्याची ग्राह्यता यावर निर्णय देताना लवाद लवादाला या पत्रव्यवहाराचा अर्थ किंवा अर्थ विचारात घेता येईल.

22 उपरोक्त युक्तिवादाला पूर्वग्रह न बाळगता, "कारवाईचे कारण"कोणत्याही विशिष्ट वेळी उद्भवले आहे असे गृहीत धरले गेले असले तरी, प्रतिवादींनी शेअर प्रमाणपत्र प्रदान करण्यात आणि भागधारक करार आणि दिनांक २२.०९.२०११ च्या पत्राचे पालन करण्यात अपयशी ठरल्यामुळे कराराचे सतत उल्लंघन होत आहे. त्यामुळे मर्यादा कायदा १९६३ च्या कलम २२ च्या अनुषंगाने प्रत्येक क्षणी नव्याने मर्यादेचा कालावधी सुरू होणार आहे.

23 वकिलांचा आणखी एक युक्तिवाद असा होता की प्रतिवादींनी ७.११.२०१७ रोजी लवाद नोटीसला उत्तर पाठवले होते ज्यात त्यांनी भागधारक कराराच्या कलम १३.१० नुसार दोन मध्यस्थांची नेमणूक केली होती. कलम ११ (६) अन्वये मुंबई उच्च न्यायालयात अर्ज दाखल

झाल्यानंतर तो पाठविण्यात आला होता. या पत्रात प्रतिवादींनी दावा वेळेचे बंधन असल्याचा युक्तिवाद केलेला नाही.

24 लवादाच्या नोटिशीला उत्तर देताना प्रतिवादींचे एकमेव प्रकरण असे आहे की, २,००,०१० समभागांसंदर्भातील मुद्दा भागधारक कराराच्या कलम १३.१० अन्वये लवादाकडे पाठविला जाऊ शकत नाही आणि लवादाची व्याप्ती केवळ ४,००,००० समभागांच्या इश्यूपुरती मर्यादित असावी. तथापि, २२.०९.२०११ च्या पत्रात स्पष्टपणे नमूद केले आहे की २००,०१० समभाग भागधारक करारानुसार नियंत्रित केले जातील. त्यामुळे हा वादग्रस्त मुद्दा असल्याने लवादाने त्यावर विचार करावा.

25 शेवटी वकिलांनी सांगितले की, जर न्यायालय याचिका मंजूर करण्यास इच्छुक असेल तर दाव्याचे स्वरूप आणि कमी मूल्य लक्षात घेऊन त्रिसदस्यीय न्यायाधिकरणाऐवजी एकमेव मध्यस्थ नियुक्त केला जाऊ शकतो.

३. <u>प्रतिवादींच्या वतीने युक्तिवाद</u>

26 दुसरीकडे, प्रतिवादींच्या वकील सुश्री जास्मिन दामकेवाला यांनी सांगितले की, याचिकाकर्ते २५.०७.२०११ च्या भागधारक कराराची अंमलबजावणी करण्याची मागणी करीत आहेत. तथापि, याचिकाकर्त्याने ३ वर्षांच्या लॉक-इन कालावधीचे उल्लंघन केले आहे, जसे की याचिकाकर्त्याची नोकरीची तारीख ०१.०१.२०११ आहे आणि संचालक मंडळाच्या *ठरावाद्वारे* राजीनामा स्वीकारण्याची तारीख १८.०७.२०१३ आहे.

27 शेअरहोल्डर्स कराराच्या कलम ४ नुसार याचिकाकर्त्याकडे प्रतिवादी क्रमांक १ मध्ये ४००,००० इक्विटी शेअर्स आहेत. सदर भागधारक कराराच्या कलम ५.१ मध्ये स्पष्टपणे असे सूचित केले आहे की याचिकाकर्ते असे समभाग जारी केल्याच्या तारखेपासून ३ वर्षे पूर्ण होईपर्यंत त्याच्या वैयक्तिक भागभांडवलाचा कोणताही भाग हस्तांतरित करू शकत नाही. असा युक्तिवाद करण्यात आला की एक स्पष्ट समझोता आहे ज्यावर पक्षकारांनी सहमती दर्शविली आहे की याचिकाकर्त्याचे शेअर्स जारी केल्याच्या तारखेपासून

किंवा इक्विटी शेअर्समध्ये रूपांतरित केल्याच्या तारखेपासून ३ वर्षांच्या कालावधीसाठी लॉक राहतील. तथापि, याचिकाकर्ते नोकरीत राहिले तरच या समभागांवर कोणताही अधिकार प्राप्त होईल.

28 सेवा कराराच्या कलम ३ मध्ये असे सूचित केले आहे की संचालक नोकरीच्या तारखेपासून (०१.०१.२०११ पासून) ३ वर्षांच्या कालावधीसाठी पदधारण करेल, जो लॉक-इन कालावधी आहे. सेवा कराराच्या कलम १०.२ मध्ये असे म्हटले आहे की, याचिकाकर्त्याने ३ वर्षांच्या सुरुवातीच्या मुदतीपूर्वी नोकरी समाप्त केल्यास प्रतिवादी क्रमांक १ च्या प्रवर्तकाच्या बाजूने त्याच्याकडे असलेले सर्व इक्विटी शेअर्स शून्य विचाराने हस्तांतरित करावेत. त्यानुसार, याचिकाकर्त्याला कोणत्याही परिस्थितीत, ३ वर्षांच्या कालावधीपूर्वी नोकरी समाप्त केलेल्या विषय शेअर्सवर कोणताही वैध अधिकार किंवा दावा नसेल.

29 व्यावसायिक कौशल्य कराराच्या अनुक्रमे कलम ३ आणि कलम ३.१ आणि ४.१ नुसार, याचिकाकर्त्याकडे समभाग ठेवण्यासाठी, त्याने ३ वर्षांच्या कालावधीसाठी काम करणे आवश्यक आहे. याचिकाकर्त्याने १८.०७.२०१३ रोजी राजीनामा दिल्यामुळे तो या शेअर्ससाठी पात्र नाही. कोणत्याही परिस्थितीत ४००,००० इक्विटी समभागांबद्दल कोणताही दावा, कितीही चुकीचा असला तरी, राजीनाम्याच्या तारखेलाच म्हणजे १८.०७.२०१३ रोजी उद्भवू शकतो आणि २३.०१.२०१७ रोजी जारी करण्यात आलेली लवादाची नोटीस स्पष्टपणे मर्यादेच्या बाहेर होती. त्यामुळे सध्याची याचिका शिळे, उशीरा आणि चुकीची आहे.

30 या कायद्याच्या कलम ४३ मध्ये मर्यादा कायदा, १९६३ लवादांना लागू आहे, असे नमूद करण्यात आले आहे, असा युक्तिवाद वकिलांनी शेवटी केला. लवादाच्या कलमानुसार म्हणजेच भागधारक कराराच्या कलम १३.१० नुसार लवादाची नोटीस बजावल्यानंतर लवाद सुरू होतो. त्यानुसार याचिकाकर्त्याने दिनांक २२.०९.२०११ च्या पत्राची अंमलबजावणी करण्याची मागणी केली

असता, ६ वर्षांनंतर म्हणजे २३.०१.२०१७ रोजी लवादाची नोटीस बजावण्यात आली आणि ती मर्यादेबाहेर आहे. युक्तिवादासाठी आणि मान्य न करता, याचिकाकर्त्याने २,००,०१० समभागांच्या संदर्भात केलेल्या दाव्याची मर्यादा तो नोकरीत थांबल्याच्या तारखेपासून, म्हणजे १८.०७.२०१३ पासून मोजली गेली, तरीही दावा स्पष्टपणे कालबद्ध आहे.

४. <u>विश्लेषण</u>

31 पक्षकारांच्या वकिलांचे म्हणणे ऐकून घेतल्यानंतर आणि रेकॉर्डवरील मजकूर पाहिल्यानंतर आपल्या विचारार्थ येणारा छोटा सा प्रश्न असा आहे की, याचिकाकर्त्याचे मूळ दावे प्रथमदर्शनी आणि निराशाजनक पणे कालबाह्य आहेत का, हे तपासून अधिनियम, १९९६ च्या कलम ११ (६) अन्वये संदर्भ देण्यास नकार द्यावा का ?

32विद्या द्रोलिया अँड ओर्स विरुद्ध दुर्गा*ट्रेडिंग कॉर्पोरेशन या खटल्यात या न्यायालयाच्या तीन न्यायाधीशांच्या खंडपीठाने* (२०२१) २

एससीसी १ **मध्ये** अनुक्रमे कलम ८ आणि ११ अन्वये रेफरल कोर्टाच्या अधिकारांची व्याप्ती हाताळताना प्रथमदर्शनी चाचणीचे समर्थन केले आणि असे मत व्यक्त केले की रेफरल स्तरावरील न्यायालये केवळ क्वचित प्रकरणांमध्ये हस्तक्षेप करू शकतात जेथे ते प्रकट होते की हे दावे *प्रथमदर्शनी* कालबाह्य आणि मृत आहेत, किंवा कोणताही वाद अस्तित्वात नाही. हे प्रकरण स्पष्टपणे "अव्यवहार्य"असताना पक्षकारांना मध्यस्थी करण्यास भाग पाडण्यापासून रोखण्यासाठी आणि त्यांचे संरक्षण करण्यासाठी आणि मृत लाकूड कापण्यासाठी अशा प्रतिबंधित आणि मर्यादित पुनरावलोकनाची आवश्यकता मानली गेली. संबंधित निरीक्षणे येथे पुनरुत्पादित केली आहेत:

> *"१४८. लवाद कायद्याच्या कलम ४३ (१) नुसार मर्यादा कायदा, १९६३ न्यायालयीन कार्यवाहीला जसा लागू होतो तसाच लवादालाही लागू होईल. उपकलम (२) मध्ये म्हटले आहे की, लवाद कायदा व मर्यादा कायद्याच्या हेतूंसाठी, लवाद कलम २१ मध्ये नमूद केलेल्या तारखेला सुरू झाला असे मानले जाईल. मर्यादा कायदा प्रक्रियात्मक आहे आणि*

सामान्यत: वाद, तथ्यात्मक असल्याने, लवादाने सापडलेल्या तथ्यांद्वारे आणि लागू असलेल्या कायद्याच्या आधारे निर्णय घ्यावा. रेफरल टप्प्यावर न्यायालय तेव्हाच हस्तक्षेप करू शकते जेव्हा हे स्पष्ट होते की दावे प्रथमदर्शनी कालबाह्य आणि मृत आहेत किंवा कोणताही वाद अस्तित्वात नाही. इतर सर्व प्रकरणे गुणवत्तेच्या आधारे निर्णयासाठी लवादाकडे पाठवावीत. वादग्रस्त 'ना दावा प्रमाणपत्र'किंवा बचाव आणि 'सहमती आणि समाधान'या याचिकेवर हीच स्थिती असेल. प्रीमियम नाफ्टा प्रॉडक्ट्स लिमिटेड [फिली शिपिंग कंपनी लिमिटेड विरुद्ध प्रीमियम नाफ्टा प्रॉडक्ट्स लिमिटेड, २००७ यूकेएचएल ४० : २००७ बस एलआर १७१९ (एचएल)] मध्ये पाहिल्याप्रमाणे, अशी अपेक्षा केली जाऊ शकत नाही की व्यावसायिक पुरुष परस्पर व्यवहार करताना जाणूनबुजून अशी प्रणाली तयार करतील ज्यासाठी न्यायालयाने प्रथम निर्णय घ्यावा की करार दुरुस्त करावा की टाळावा किंवा रद्द करावा, प्रकरण

जसे असू शकते आणि नंतर जर करार वैध मानला गेला तर लवादाला उद्भवलेल्या समस्यांचे निराकरण करणे आवश्यक आहे.

xxx xxx xxx

१५४.४ *लवादाचा करार अस्तित्वात नाही, अवैध आहे किंवा वाद अव्यवहार्य आहेत याची स्पष्ट आणि प्रथमदर्शनी खात्री असेल तर क्वचितच न्यायालय कलम ८ किंवा ११ च्या टप्प्यावर हस्तक्षेप करू शकते, जरी अलवादाचे स्वरूप आणि पैलू काही प्रमाणात न्यायालयीन छाननीची पातळी आणि स्वरूप निश्चित करेल. प्रतिबंधित आणि मर्यादित पुनरावलोकन म्हणजे प्रकरण स्पष्टपणे "अव्यवहार्य"असताना पक्षकारांना मध्यस्थी करण्यास भाग पाडण्यापासून रोखणे आणि त्यांचे संरक्षण करणे आणि मृत लाकूड तोडणे.जेव्हा गैर-लवादाशी संबंधित युक्तिवाद स्पष्टपणे अस्पष्ट असतील; जेव्हा सारांश कार्यवाहीत विचार अपुरा आणि अपूर्ण असेल; जेव्हा तथ्यांना विरोध केला*

जातो; जेव्हा लवादाला विरोध करणारा पक्ष विलंबाचे डावपेच अवलंबतो किंवा लवादाची कार्यवाही करण्यास अडथळा आणतो तेव्हा न्यायालय हे प्रकरण पाठवेल. लवादाचे अधिकार क्षेत्र बळकावण्यासाठी मिनी ट्रायल किंवा विस्तृत पुनरावलोकन करण्याची ही अवस्था नाही, तर पर्यायी वाद निवारण यंत्रणा म्हणून लवादाची अखंडता आणि कार्यक्षमता सिद्ध करण्याची आणि ती टिकवून ठेवण्याची ही पायरी आहे.

(जोर दिला आहे)

३३. *भारत संचार निगम लिमिटेड आणि इतर विरुद्ध नॉरटेल नेटवर्क्सइंडिया प्रायव्हेट लिमिटेड*(२०२१) ५ एससीसी ७३८ **मध्ये अहवालात**, कारवाईचे कारण उद्भवल्यानंतर ५ १/२ वर्षांनी म्हणजे बीएसएनएलने नॉरटेलचे दावे फेटाळल्यानंतर लवादाची नोटीस जारी करण्यात आली आणि म्हणूनच दावा *प्रथमदर्शनी* मानला गेलावेळेचे बंधन आहे. या न्यायालयाने स्पष्ट केले की, मध्यस्थाच्या नियुक्तीची मागणी करणारी

याचिका दाखल करण्याच्या मर्यादेचा कालावधी मूळ व्यावसायिक करारातील मूलभूत दाव्यांना लागू असलेल्या मर्यादेच्या कालावधीशी संभ्रमित किंवा जोडला जाऊ शकत नाही. ***विद्या द्रोलिया***(*सुप्रा*) यांच्यावर अवलंबून राहून असे म्हटले होते की, कलम ११ अन्वये आपल्या अधिकारक्षेत्राचा वापर करणारे रेफरल कोर्ट अत्यंत मर्यादित श्रेणीच्या प्रकरणांमध्ये संदर्भ देण्यास नकार देऊ शकते, जिथे दावा प्रथमदर्शनी कालबद्ध आहे याबद्दल शंका नाही . संबंधित निरीक्षणे येथे पुनरुत्पादित केली आहेत:

> *"४४. दाव्याच्या "ग्राह्यतेशी"संबंधित मर्यादेच्या मुद्द्यावर लवादाने प्राथमिक मुद्दा म्हणून किंवा पक्षकारांनी पुराव्याचे नेतृत्व केल्यानंतर अंतिम टप्प्यात निर्णय घेणे आवश्यक आहे.*
>
> *xxx xxx xxx*
>
> *47 . केवळ अत्यंत मर्यादित श्रेणीतील प्रकरणांमध्ये, जिथे दावा प्रथमदर्शनी कालबद्ध आहे किंवा हा वाद अयोग्य*

आहे, अशी शंका ही नसते, तेव्हाच न्यायालय संदर्भ देण्यास नकार देऊ शकते. मात्र, किंचितही शंका आल्यास हे वाद लवादाकडे पाठवावे, अन्यथा लवादाने ठरवलेल्या बाबींवर अतिक्रमण होईल, असा नियम आहे.

48 . ४-८-२०१४ रोजी बीएसएनएलने आपला दावा फेटाळल्यानंतर नोर्टेलने कोणतीही कारवाई केली नसल्याने सध्याच्या प्रकरणातील वस्तुस्थितीनुसार हा कायदा लागू केल्यास हे स्पष्ट होते की, हे असे प्रकरण आहे जिथे दावे प्रथमदर्शनी ५१/२ वर्षांहून अधिक कालावधीसाठी प्रतिबंधित आहेत. २९-४-२०२० रोजी लवादाची नोटीस बजावण्यात आली होती.लवादाच्या नोटिशीत किंवा कलम ११ अन्वये किंवा या न्यायालयासमोर दाखल करण्यात आलेल्या याचिकेत, मर्यादा कायद्याच्या कलम ५ ते २० अंतर्गत येणाऱ्या मर्यादेचा कालावधी वाढविणाऱ्या कोणत्याही

हस्तक्षेपात्मक तथ्यांचा उल्लेख नाही. जोपर्यंत विशेषत: लागू कलमाची जाहिरात करणारी याचिका येत नाही, आणि ज्या तारखेला कृतीचे कारण मुळात उद्भवले त्या तारखेपासून मर्यादा कशी वाढवते, मर्यादेचा वेळ वाचविण्याचा कोणताही आधार असू शकत नाही.

४९ . ४-८-२०१४ रोजी नोर्टेलने केलेले दावे बीएसएनएलने फेटाळून लावल्यानंतर कारवाईचे कारण समोर आल्याने सध्याचे प्रकरण डेडवूड/नो लिव्हिंग वादाचे प्रकरण आहे. वजावट करून अंतिम विधेयक फेटाळल्यानंतर लगेचच मर्यादा कायद्याच्या अनुसूचीच्या अनुच्छेद ५५ नुसार (करारभंगाशी संबंधित प्रकरणांसाठी मर्यादा प्रदान करणारी) सुरू झालेल्या मर्यादेचा कालावधी वाढविणारी कोणतीही घटना प्रतिवादीने नमूद केलेली नाही.

(जोर दिला आहे)

३४ आरिफ अझीम कंपनी लिमिटेड विरुद्ध अॅपटेक लिमिटेड ***या खटल्यातील याच खंडपीठाने*** (२०२४) ५ एससीसी ३१३ **मध्ये**

अधिनियम, १९९६ च्या कलम ११ (६) अन्वये मध्यस्थ नेमण्याच्या अर्जावर निर्णय घेताना खालील दोन मुद्द्यांचा विचार केला - *पहिला,* कायद्याच्या कलम ११ (६) अन्वये लवाद नेमण्याच्या अर्जावर मर्यादा कायदा, १९६३ लागू आहे का, १९९६?; आणि *दुसरं* म्हणजे, न्यायालय कायदा, १९९६ च्या कलम ११ अन्वये असा संदर्भ देण्यास नकार देऊ शकते का जेथे दावे *प्रथमदर्शनी* आणि निराशाजनक वेळेचे प्रतिबंधित आहेत.

35 आरिफ अझीम **(सुप्रा)** *मधील पहिल्या मुद्द्यावर* असे निदर्शनास आले की अधिनियम, १९९६ चे कलम ११ (६) कलम १३७ मध्ये समाविष्ट केले जाईल.

मर्यादा कायदा, १९६३ जो अर्ज करण्याचा अधिकार प्राप्त झाल्याच्या तारखेपासून ३ वर्षांचा मर्यादा कालावधी निर्धारित करतो. मध्यस्थाच्या नियुक्तीसाठी अर्ज दाखल करण्याची मर्यादा कालावधी तेव्हाच सुरू करण्यात आला जेव्हा एका पक्षकाराने दुसऱ् या पक्षाला लवादाची वैध

नोटीस बजावली होती आणि त्या नोटिशीच्या अटींचे पालन करण्यात दुसर्या पक्षाकडून अपयश किंवा नकार देण्यात आला होता.

36 आरिफ अझीम ***(सुप्रा)*** *मधील दुसर् या मुद्द्यावर*, जे सध्याच्या याचिकांमध्ये उपस्थित केलेल्या मुद्द्यासारखेच आहे, असे निरीक्षण नोंदवले गेले की, मर्यादा हा स्वीकारार्हतेचा मुद्दा असला तरी, प्रथमदर्शनी अव्यवहार्य किंवा मृत दाव्यांची तपासणी करणे आणि फेटाळणे हे न्यायालयांचे कर्तव्य आहे, जेणेकरून दुसर्या पक्षाला वेळखाऊ आणि खर्चिक लवाद प्रक्रियेत ओढले जाण्यापासून वाचविले जाईल. दोन्ही मुद्द्यांवरील निष्कर्षांचा सारांश असा होता:

> *"९२. त्यामुळे या मुद्दय़ांवरील कायद्याच्या स्थितीचे सखोल विश्लेषण केल्यास १९९६ च्या कायद्याच्या कलम ११ (६) अन्वये याचिकेच्या संदर्भात मर्यादेच्या मुद्याचा विचार करताना न्यायालयाने दोन पैलूंवर समाधान मानावे - पहिला, १९९६ च्या कायद्याच्या कलम ११ (६) अन्वये याचिका मर्यादेने प्रतिबंधित आहे का; आणि दुसरे म्हणजे,*

मध्यस्थी करण्याचा प्रयत्न केलेला दावा प्रथमदर्शनी मृत दावे आहेत की नाही आणि अशा प्रकारे लवादाची कार्यवाही सुरू होण्याच्या तारखेस मर्यादेने प्रतिबंधित केले गेले आहे की नाही. वाद लवादाकडे पाठवण्याची मागणी करणाऱ्या पक्षकाराच्या विरोधात यापैकी कोणत्याही मुद्द्याचे उत्तर दिल्यास न्यायालय लवाद न्यायाधिकरण नेमण्यास नकार देऊ शकते.

(जोर दिला आहे)

37 तथापि, त्यानंतर या न्यायालयाच्या सात न्यायाधीशांच्या खंडपीठाने *लवाद आणि सामंजस्य कायदा, १९९६ आणिभारतीय मुद्रांक कायदा, १८९९ अंतर्गत लवाद***करार,** २०२३ मध्ये आयएनएससी १०६६ **मध्ये** कलम ११ टप्प्यावर न्यायालयीन हस्तक्षेपाच्या व्याप्तीबद्दल अत्यंत समर्पक निरीक्षणे नोंदविली अधिनियम, १९९६ चे ११(६-अ) या न्यायालयाने 2015 च्या सुधारणा कायद्याच्या उद्देश आणि कारणांच्या निवेदनाचा संदर्भ

दिला आणि असे मत व्यक्त केले की हे सूचित करते की रेफरल न्यायालये "*प्रथमदर्शनी* लवाद कराराचे अस्तित्व तपासतील आणि **लवादाच्या** नेमणुकीच्या टप्प्यावर इतर मुद्दे नाहीत. या "इतर मुद्द्यांमध्ये"लवादाच्या कार्यवाहीत अनावश्यक न्यायालयीन हस्तक्षेपाचा परिणाम असलेल्या इतर कोणत्याही मुद्द्याची तपासणी समाविष्ट असेल. संबंधित निरीक्षणे येथे पुनरुत्पादित केली आहेत:

> *२०८. २०१५ च्या सुधारणा कायद्याचे उद्देश आणि कारणे यांचे निवेदन खालीलप्रमाणे आहे:*
>
> > (३) *लवाद नेमण्याचा अर्ज उच्च न्यायालय किंवा सर्वोच्च न्यायालय शक्य तितक्या जलदगतीने निकाली काढावा आणि साठ दिवसांच्या कालावधीत प्रकरण निकाली काढण्याचा प्रयत्न करावा.*
> >
> > (४) *मध्यस्थ नेमण्याच्या कोणत्याही अर्जावर विचार करताना उच्च न्यायालय किंवा सर्वोच्च न्यायालय*

प्रथमदर्शनी लवाद कराराच्या अस्तित्वाची तपासणी करेल, इतर मुद्द्यांवर नाही.

२०९. *वरील उतारा सूचित करतो की सर्वोच्च न्यायालय किंवा उच्च न्यायालय लवादाच्या नियुक्तीच्या टप्प्यावर "प्रथमदर्शनी लवाद कराराच्या अस्तित्वाची तपासणी करेल आणि इतर मुद्द्यांवर नाही". हे इतर मुद्दे केवळ लवाद कराराच्या वैधतेशी संबंधित नाहीत, तर लवादाच्या कार्यवाहीत अनावश्यक न्यायालयीन हस्तक्षेपाचा परिणाम असलेल्या इतर कोणत्याही मुद्द्यांचा देखील समावेश आहे.त्यानुसार, "इतर मुद्द्यांमध्ये"कलम ८ किंवा कलम ११ टप्प्यावर रेफरल कोर्टाद्वारे शिक्का नसलेल्या साधनाची तपासणी आणि जप्ती देखील समाविष्ट आहे* [...]

(जोर दिला आहे)

38 वरील निरीक्षणांच्या अनुषंगाने ***एसबीआय जनरल इन्शुरन्स कंपनीच्या*** *याच खंडपीठाने आरिफ अझीम*(सुप्रा) यांच्या

गुणोत्तराचा *पुनर्विचार केला.लिमिटेड विरुद्ध क्रिश स्पिनिंग* ने २०२४ एससीसी ऑनलाइन एससी ११५४ **मध्ये अहवाल दिला.**कायद्याची भूमिका पुढीलप्रमाणे स्पष्ट करण्यात आली.

१२८. पहिल्या मुद्द्यावर आमच्या निदर्शनास आले की, अधिनियम १९९६ च्या कलम ११ (६) अन्वये दाखल केलेल्या अर्जांना मर्यादा कायदा, १९६३ लागू आहे. शिवाय, आम्ही असेही म्हटले आहे की अधिनियम, १९९६ च्या कलम ११ (६) अंतर्गत अर्ज मर्यादा अधिनियम, १९६३ च्या कलम १३७ अंतर्गत विहित मर्यादेच्या कालावधीने प्रतिबंधित नाही, म्हणजे अर्जदाराच्या बाजूने अर्ज करण्याचा अधिकार प्राप्त झाल्याच्या तारखेपासून 3 वर्षांपर्यंत प्रतिबंधित नाही हे तपासणे रेफरल कोर्टाचे कर्तव्य आहे. अर्ज करण्याचा अधिकार केव्हा मिळेल हे ठरविण्यासाठी आम्ही या निर्णयाच्या परिच्छेद ५६ मध्ये असे निरीक्षण नोंदवले होते की, "अधिनियम, १९९६ च्या कलम ११ (६) अन्वये याचिका दाखल करण्याची मर्यादा

कालावधी अर्जदाराने दुसऱ्या पक्षाला लवादाची वैध नोटीस पाठवल्यानंतरच सुरू होऊ शकतो, आणि अशा नोटीसमध्ये नमूद केलेल्या अटींचे पालन करण्यात त्या दुसऱ्या पक्षाचे अपयश किंवा नकार झाला आहे.

१२९. पहिल्या मुद्द्याचा विचार केला तर आरिफ अझीम(सुप्रा) मध्ये आम्ही केलेल्या निरीक्षणांना कोणत्याही स्पष्टीकरणाची आवश्यकता नाही आणि त्यात स्पष्ट केल्याप्रमाणे अर्थ लावला पाहिजे असे आमचे मत आहे.

xxx xxx xxx

132 दुसऱ्या मुद्द्यावर आमची निरीक्षणे आहेत, आम्ही स्पष्ट करतो की या न्यायालयाने आपल्या मागील अनेक निर्णयांमध्ये, विशेषत: विद्या द्रोलिया(सुप्रा) आणि एनटीपीसी विरुद्ध एसपीएमएल (सुप्रा) मध्ये केलेल्या निरीक्षणांच्या प्रकाशात हे केले गेले होते. तथापि, या

निर्णयाच्या मागील भागांतील चर्चेवरून स्पष्ट होते की, या न्यायालयाच्या सात न्यायाधीशांच्या खंडपीठाने इन रे : इंटरप्ले (सुप्रा) मध्ये केलेल्या समर्पक निरीक्षणांच्या प्रकाशात वर नमूद केलेल्या दोन निर्णयांच्या काही पैलूंचा पुनर्विचार करण्याचा फायदा आपल्याला झाला आहे.

133 त्यामुळे कायदा १९९६ च्या कलम ११ (६) अन्वये अधिकारांचा वापर करताना मर्यादेचा मुद्दा ठरविताना संदर्भ न्यायालयाने आपली चौकशी तीन वर्षांच्या मर्यादेच्या कालावधीत कलम ११ (६) अर्ज दाखल झाला आहे की नाही हे तपासण्यापुरतीच मर्यादित ठेवावी, असे आम्ही स्पष्ट करतो. यासाठी मर्यादेचा कालावधी सुरू होण्याची तारीख आरिफ अझीम(सुप्रा) मधील निर्णयानुसार ठरवावी लागेल. स्वाभाविक परिणाम म्हणून रेफरल कोर्टाने लवादाच्या नेमणुकीच्या अर्जावर निर्णय घेण्याच्या टप्प्यावर अर्जदाराने उपस्थित

केलेले दावे कालबद्ध आहेत का, या प्रश्नाची गुंतागुंतीची चौकशी करू नये आणि तो प्रश्न लवादाच्या निर्णयासाठी सोडावा, असेही स्पष्ट करण्यात आले आहे. अशा दृष्टिकोनातून कायद्याच्या कलम ११ (६-अ) अंतर्गत असलेल्या कायदेविषयक हेतूला आणि इन रे : इंटरप्ले (सुप्रा) मध्ये घेतलेल्या मताला खरा अर्थ मिळतो.

134 *आरिफ अझीम(सुप्रा)मध्ये आम्ही केलेली निरीक्षणे त्यानुसार स्पष्ट केली आहेत. वरील स्पष्टीकरणाचा परिणाम केवळ कायद्याची स्थिती सुरळीत करणे, जेणेकरून ते आधुनिक काळातील लवादाच्या विकसित होत असलेल्या तत्त्वांशी सुसंगत होईल आणि भविष्यात उद्भवू शकणार्या दोन निर्णयांमध्ये कोणताही संघर्ष होण्याची शक्यता टाळता येईल, हे आपण नमूद करण्याची गरज नाही. या स्पष्टीकरणांचा अर्थ आरिफ अझीम(सुप्रा) यांच्या वस्तुस्थितीत आम्ही दिलेल्या*

निकालावर परिणाम होईल असे समजू नये, जे येथे केलेल्या निरीक्षणांनंतरही पूर्णपणे अंमलात आणले जाईल.

(जोर दिला आहे)

39 त्यामुळे अधिनियम १९९६ च्या कलम ११ (६) अन्वये अधिकारांच्या वापरातील मर्यादेचा मुद्दा निश्चित करताना कलम ११ (६) अर्ज तीन वर्षांच्या मर्यादेच्या कालावधीत दाखल झाला आहे की नाही हे तपासण्याच्या हेतूने रेफरल कोर्टाने मर्यादित चौकशी करावी. अशा वेळी याचिकाकर्त्याने केलेले दावे कालमर्यादेचे आहेत का, या प्रश्नाची गुंतागुंतीची चौकशी रेफरल कोर्टाने करणे योग्य ठरणार नाही. असा निर्णय लवादाच्या निर्णयावर सोडला पाहिजे. शेवटी, ज्या परिस्थितीत रेफरल कोर्ट कमीत कमी युक्तिवादाच्या आधारे खटल्यातील त्रुटी ओळखण्यास सक्षम आहे, अशा परिस्थितीत लवाद न्यायाधिकरण त्याच निष्कर्षापर्यंत पोहोचू शकणार नाही, विशेषत: जेव्हा त्यांना त्यांच्यासमोर जोडलेल्या युक्तिवाद आणि पुराव्यांची विस्तृत तपासणी

करण्याचा अधिकार असेल तेव्हा असे मानणे किंवा शंका घेणे चुकीचे ठरेल.

40क्रिश स्पिनिंग **(सुप्रा)** *मध्ये आम्ही पाहिल्याप्रमाणे*, कलम ११ अन्वये रेफरल कोर्टाच्या अधिकाराकडे मूलत: या गोष्टीच्या प्रकाशात पाहिले पाहिजे की कलम ११ अन्वये रेफरल कोर्टाने दिलेल्या कोणत्याही आदेशाविरुद्ध अपील करण्याचा पक्षकारांना अधिकार नाही, मग तो मध्यस्थ नियुक्त करणे किंवा नाकारणे असो. म्हणूनच, जर रेफरल कोर्टाने कलम ११ च्या टप्प्यावर लवाद न्यायाधिकरणाच्या कार्यक्षेत्रात प्रवेश केला आणि दावेदाराचा अर्ज फेटाळला, तर दावेदाराला त्यांच्या दाव्यांच्या निर्णयासाठी बेवारस सोडण्याचा गंभीर धोका आहे. शिवाय न्यायालयांना पुढील पुनरावलोकनाचा अधिकार देण्यात आला आहे ज्यामध्ये लवादाने दिलेल्या निकालास लवादाच्या कोणत्याही पक्षाकडून आव्हान दिले जाऊ शकते. त्यामुळे परिस्थितीनुसार आवश्यक आणि योग्य वाटल्यास न्यायालये नंतरच्या टप्प्यात लवादाने दिलेल्या निर्णयाचा दुसरा विचार करू शकतात.

41 वरील चर्चा लक्षात घेता आपल्यासमोर मांडलेल्या कलम ११ च्या याचिका मर्यादेत आहेत का, हे तपासून पाहण्यापुरतेच आपण स्वत:ला मर्यादित ठेवले पाहिजे. याचिकाकर्त्याने २३.०१.२०१७ रोजी लवादाची नोटीस बजावली आणि ती २४.०१.२०१७ रोजी दोन्ही प्रतिवादींना देण्यात आली. मात्र, प्रतिवादींनी ३० दिवसांच्या आत म्हणजे २३.०२.२०१७ च्या आत या नोटिशीला उत्तर दिले नाही. त्यामुळे कलम ११ (६) याचिकेच्या उद्देशाने तीन वर्षांच्या मर्यादेचा कालावधी २३.०२.२०१७ पासून म्हणजेच लवादाच्या नोटिशीमध्ये नमूद केलेल्या अटींचे पालन करण्यात दुसर् या पक्षाने अपयशी ठरल्याच्या किंवा नाकारण्याच्या तारखेपासून सुरू होईल. कलम ११ (६) अन्वये सध्याच्या याचिका ०९.०४.२०१९ रोजी दाखल करण्यात आल्या होत्या. मुंबई उच्च न्यायालयात पक्षकारांनी ज्या कालावधीत कार्यवाही केली, त्या कालावधीचा ही समावेश केला असता, अखेरीस न्यायालयासमोरील अर्ज ग्राह्य धरण्यायोग्य नाहीत, म्हणजे ०३.०३.२०१७ ते २२.०२.२०१९ या

कालावधीचा समावेश असला तरी या याचिका मर्यादेच्या मर्यादेत आहेत.

42 प्रतिवादींनी मांडलेला प्राथमिक मुद्दा असा आहे की याचिकाकर्त्याचे मूळ दावे *प्रथमदर्शनी* वेळेवर प्रतिबंधित आहेत आणि म्हणूनच ते लवादाकडे पाठविण्यास अक्षम आहेत. प्रतिवादींचा असा युक्तिवाद आहे की २००,०१० इक्विटी समभागांशी संबंधित मुद्द्यासंदर्भात, याचिकाकर्त्याने २२.०९. २०११ च्या पत्राची अंमलबजावणी करण्याची मागणी केली आहे, परंतु ६ वर्षांनंतर २३.०१.२०१७ रोजी लवादाची नोटीस बजावली आहे. तसेच ४,००,००० इक्विटी समभागांबाबत असा युक्तिवाद करण्यात आला होता की, हा दावा राजीनाम्याच्या तारखेलाच म्हणजेच १८.०७.२०१३ रोजीच होऊ शकतो आणि त्यामुळे हा दावा पुन्हा कालबद्ध केला जाईल. याउलट, याचिकाकर्त्यांचे प्रकरण असे आहे की १५.१०.२०१५ ही तारीख म्हणजे प्रतिवादींनी याचिकाकर्त्याला पाठविलेल्या शेवटच्या कायदेशीर नोटीसची

तारीख, मर्यादेच्या उद्देशाने कारवाईची तारीख मानली जाऊ शकते. पर्यायाने, प्रतिवादींकडून सातत्याने कराराचे उल्लंघन होत असल्याने कारवाईचे कारण उद्भवले आहे की नाही हे निश्चित करण्यासाठी कोणतीही विशिष्ट तारीख किंवा दिवस नाही, असे त्यांचे म्हणणे आहे. वरील चर्चेतून आणि विशेषत: ***क्रिश स्पिनिंग*** (*सुप्रा*)मध्ये केलेल्या निरीक्षणांच्या प्रकाशात, हे न्यायालय केव्हा या प्रश्नाची गुंतागुंतीची चौकशी करू शकत नाही

पक्षकारांमध्ये कारवाईचे कारण निर्माण झाले आहे आणि याचिकाकर्त्याने केलेला दावा वेळेचे बंधन आहे की नाही असे म्हणता येईल. हे लवादाच्या न्यायाधिकरणाच्या निर्णयासाठी काटेकोरपणे सोडावे लागेल.

43 प्रतिवादी क्रमांक १ कंपनीतील ४,००,००० आणि २००,०१० इक्विटी शेअर्सवर याचिकाकर्त्याच्या हक्काबद्दल पक्षकारांनी केलेले इतर सर्व युक्तिवाद वादाच्या गुणवत्तेशी संबंधित आहेत जे पूर्णपणे लवाद न्यायाधिकरणाच्या अखत्यारीत येतात.

44 कलम ११ च्या अर्जाच्या टप्प्यावर, रेफरल कोर्टांना केवळ लवाद करार अस्तित्वात आहे की नाही हे तपासण्याची आवश्यकता आहे - अधिक काही नाही, कमी नाही. हा दृष्टिकोन करार करताना आपापसात निर्माण होणारे सर्व वाद लवादाकडे पाठविण्याचा पक्षकारांचा हेतू कायम ठेवतो. तथापि, काही पक्ष रेफरल न्यायालयांच्या न्यायालयीन हस्तक्षेपाच्या अशा मर्यादित व्याप्तीचा अनुचित फायदा घेऊ शकतात आणि करारातील इतर पक्षांना वेळखाऊ आणि खर्चिक लवाद प्रक्रियेत भाग घेण्यास भाग पाडू शकतात. हे विशेषतः अशा प्रकरणांमध्ये शक्य आहे, ज्यात दावेदार एकतर "सहमती आणि समाधान"द्वारे दोषमुक्त केलेले कालबद्ध दावे किंवा दावे किंवा ज्या प्रकरणांमध्ये लवाद करारावर स्वाक्षरी न करणार् या व्यक्तीची मदत मागितली जाते इत्यादी प्रकरणांचा समावेश आहे. लवादाच्या प्रक्रियेत भाग घेण्यास बांधील असलेल्या पक्षकारांच्या हितसंबंधांशी न्यायालयीन हस्तक्षेपाच्या अशा मर्यादित व्याप्तीचा समतोल साधण्यासाठी, लवाद न्यायाधिकरण निर्देश देऊ शकते की लवादाचा खर्च त्या

पक्षकाराने उचलला जाईल ज्याने लवादाला शेवटी कायद्याच्या प्रक्रियेचा गैरवापर केल्याचे आढळले आणि लवादाच्या दुसर्या पक्षाला अनावश्यक त्रास दिला.

५. निष्कर्ष

45 भागधारक कराराच्या कलम १३.१० मध्ये समाविष्ट असलेल्या लवाद कराराच्या अस्तित्वावर कोणत्याही पक्षाने वाद घातला नाही. याचिकाकर्त्याला प्रथमदर्शनी वेळ बंदी असल्याच्या दाव्यासंदर्भातील युक्तिवाद प्राथमिक मुद्दा म्हणून लवाद न्यायाधिकरणाद्वारे निकाली काढला जाऊ शकतो.

46 उपरोक्त बाबी लक्षात घेता सध्याच्या याचिका मंजूर आहेत. ही बाब लक्षात घेऊन मयूर खांडेपारकर (वकील, मुंबई उच्च न्यायालय) यांचा समावेश असलेला लवाद न्यायाधिकरण यापूर्वीच याच पक्षांमधील वादांच्या निकालासाठी स्थापन करण्यात आला आहे. दिनांक १८.१०.२०११ च्या सेवा करारानुसार, २५.०७.२०११ रोजीच्या भागधारक कराराशी संबंधित सध्याच्या वादांच्या निकालासाठी एकाच

मध्यस्थाचा समावेश असलेले लवाद न्यायाधिकरण स्थापन करणे इष्ट ठरेल. पक्षकारांशी सल्लामसलत करून लवादाचे शुल्क आणि इतर कार्यपद्धती निश्चित केल्या जातील.

47 सध्याच्या खटल्याच्या वस्तुस्थितीत, हे निरीक्षण करणे योग्य ठरेल की, जर लवादाला शेवटी याचिकाकर्त्याचे सध्याचे दावे कालबद्ध वाटत असतील तर ते निर्देश देऊ शकतात की या दाव्यांशी संबंधित लवादाचा खर्च केवळ याचिकाकर्त्याने उचलला पाहिजे.

48 पक्षकारांचे इतर सर्व अधिकार व युक्तिवाद अभ्यासू लवादामार्फत निर्णयासाठी खुले ठेवले जातात, असे स्पष्ट करण्यात आले आहे.

49 प्रलंबित अर्ज असल्यास त्यांचा निपटारा केला जाईल.

खटल्याचा निकाल : याचिका मंजूर .

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वार हा पक्षकारास त्याच्या /तिच्या मातृभाषेत त्याचा अर्थ समजून घेण्यापूरता मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही करणाकरीता कराता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन विश्वासनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पआदन आणि अमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.